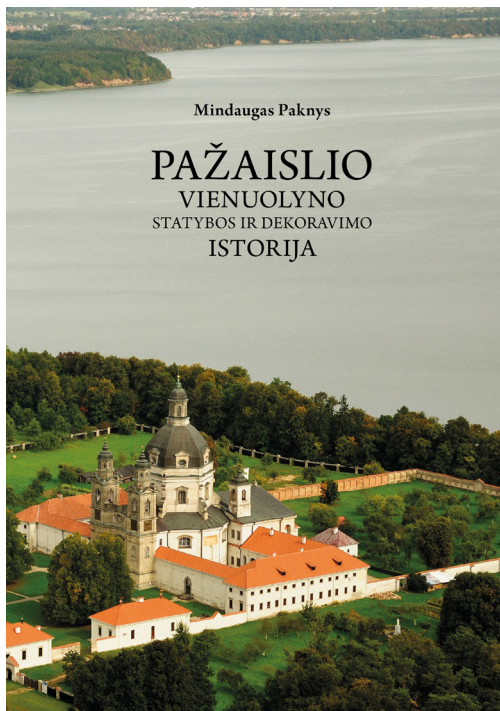

Apie įvykių atkūrimą ir istorijos rašymą

Mindaugas Paknys. PAŽAISLIO VIENUOLYNŲ STATYBOS IR DEKORAVIMO ISTORIJA.

Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013, 320 p.

2013 m. išleista Mindaugo Paknio knyga įtraukia skaitytoją intriguojančiu pasakojimu apie vieną gražiausių baroko ansamblių Lietuvoje – Pažaislio kamaldulių vienuolyną ir Švč. Mergelės Marijos aplankymo bažnyčią. Autorius knygos pabaigoje pastebi, kad „Pažaislio bažnyčios architektūra ir meninis išpildymas nenusileidžia puikiems to meto Europos statiniams, nors galbūt niekuo ir nepaprastoksta“ (p. 189). Tačiau Pažaislis buvo ir liks vienas įsimintiniausių architektūros ir dailės paminklų Lietuvoje. Vientisas, gana gerai išlikęs ir nepakitęs architektūros ansamblis yra išskirtinis mūsų šalies paveldo objektas. Šiuo metu prikeltas

naujam gyvenimui: jame įsikūrusios grįžusios seserys kazimierietės, veikia svetingumo kompleksas. Knygos autorius teigia, kad „Pažaislyje tikrai dirbo aukšto lygio menininkai, vienuolyno statyba ir įrengimas buvo finansiškai didžiausias meninis „projektas“ LDK XVII a. antrojoje pusėje“ (p. 189).

Pažaislio vienuolynas ir bažnyčia – tai vienas tų sakralinės architektūros ir dailės meno kompleksų, kurį galime apibūdinti kaip labiausiai tyrinėtą kultūros paveldo objektą, sulaukusį ne vieno mokslininko dėmesio. Dar 1930 m. Halina Kairiūkštytė-Jaciniene vokiečių kalba publikavo *Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen* Ciuricho universitete apgintą daktaro disertaciją¹. Tais pačiais metais buvo publikuotas sutrupintas atskirų knygų skyrių vertimas keliuose *Židinio* žurnalo numeriuose. Šis tekstas išėjo ir atskiru atspaudu². Vėliau visos kitos Pažaislio temai skirtos atskirų autorių publikacijos išsibarstė įvairiuose leidiniuose. Tik 2001 m. į lietuvių kalbą buvo išverstas visas Kairiūkštytės-Jaciniene disertacijos tekstas ir publikuotas VDA

1 Kairiūkštytė-Jacynienė, H. *Pažaislis, ein Barockkloster in Litauen*. Kaunas, 1930.

2 Kairiūkštytė-Jacynienė, H. Pažaislio vienuolynas ir jo meninės vertenybės. *Židinys*. 1930. 12(8–9): 119–129; 12(10): 241–247; 12(11): 330–341; *Pažaislio vienuolynas ir jo meninės vertenybės* [Atspaudas iš leidinio „Židinys“]. Kaunas: Spindulys, 1930. 32 p.

leidykloje – *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*³. Tai išskirtinė knyga tarpukario menotyros kontekste, aktualumo nepraradusi 80 metų ir iki 2013 m. buvusi bene išsamiausia publikacija apie kamaldulių vienuolyną ir bažnyčią. Nepaisydamas šios knygos ir kitų autorių gana ilgo bibliografijos sąrašo apie Kauno sakralinį kompleksą, naujos knygos autorius Paknys įrodė, kad dailės istorijoje nėra ir negali būti išbaigtų temų, kad atkakliai dirbant visada galima pasakyti kažką naujo, kažką netikėto, kažką, kas sudomintų skaitytoją.

Paknio knygą *Pažaislio vienuolyno statybos ir dekoravimo istorija* galima apibūdinti kaip dar vieną klasikinį arba kitaip tradicinį metodologinį žvilgsnį į vieną pasirinktą tyrimų objektą Lietuvos dailėtyroje ir architektūrologijoje. Knygoje pasakojama apie ansamblio istoriją – jo įkūrimą, statybas, puošybą. Taigi du anksčiau minėtos Kairiūkštytės-Jaciniienės knygos skyriai (*Pažaislio vienuolyno įsteigimo ir statybos istorija* ir *Pažaislio vienuolyno steigimo ir statybos istorijos dokumentai*) virto įdomiu, užburiančiu pasakojimu apie vienuolyno mecenatų užmačias, statybų sunkumus, pastatų puošybos peripetijas, dirbusius menininkus ir jų likimus.

Paknys pirmosiomis publikacijomis atsiskleidė kaip geras faktografas. Jau anksčiau autorius pasižymėjo aistringumu polinkiu rinkti faktus. 2013 m. publikuota jo knyga atskleidžia, kad mokslininkas dirbo ne tik Lietuvos, bet ir Italijos, keliuose Lenkijos, tolimosios Gruzijos archyvuose ir bibliotekų rankraščių skyriuose. Mano įsitikimu, tokių mokslininkų tyko keletas pavojų. Pirma, tyrėjai-faktografai gali ir nesustoti rinkti medžiagą, tikslinti jau turimą ir galų gale nesiryžti rašyti teksto, nes jiems atrodo, kad dar reikia tikrinti kai kuriuos faktus, kad dar nepakankamai žino ir pan. Antra, tokių tyrėjų surinkta medžiaga dažnai sugula į labai sudėtingus, datomis, įvykiais, pavardėmis perkrautus tekstus ir jie skaitytojams yra tarsi sunkiai įkandamas kietas riešutas. Reikia atkreipti dėmesį, kad Paknio knygoje tikrai gausi archyvinė medžiaga sugulė į nuoseklų, sklandų pasakojimą, o nesudėtinga, įtaigi, be pretenzijų būti perdėm mokslinė, neperkrauta terminais ir tarptautiniais žodžiais kalba patraukia ir įtraukia skaitytoją. Tiesa, knygoje neišvengta pasikartojimų, tačiau tai anaipatol nesumenkina monografijos vertės.

Knygos tekste dėstomo pasakojimo ašis – vienuolyno ir bažnyčios fundatoriaus Kristupo Zigmanto Paco (1621–1684) meninė vizija. Iš esmės knygoje pateikiami faktai apie šios vizijos pavykusį įgyvendinimą, pasakojama apie patirtus nesklandumus ir nesėkmes.

Autorius knygą pradeda nuo supažindinimo su kamaldulių ordinu ir jų vienuolynais Abiejų Tautų Respublikoje. Manychiau, esminis ir bene svarbiausias mokslininko pastebėjimas, kad bendrame kamaldulių statybų fone Pažaislio architektūra išsiskiria drąsiais Paco inicijuotais sprendimais, „kurie, galima manyti, privertė pasukti galvą vienuolyną projektavusį architektą“ (p. 41). Kitame knygos skyriuje rašoma apie

3 Kairiūkštytė-Jaciniienė, H. *Pažaislis, baroko vienuolynas Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, 254 p.

skirtingas situacijas ansamblio statybomis besirūpinant pačiam fundatoriui K. Z. Pacui ir vėliau jo valios vykdytojui Kazimierui Mykolui Pacui (m. 1719). Kaip rašo Paknys, „K. M. Pacui svarbiausias klausimas, kalbant apie Pažaislio statybų užsakymus, buvo kaina. Ne meninės idėjos, ne tinkamesnės užsakymui medžiagos ar geresni meistrai“ (p. 61).

Trečiajame knygos skyriuje Paknys galutinai paneigia teiginius, kad pagrindinis statybų architektas buvo Ludovico Fredo, freskų tapytojas Delbene. Knygoje akcentuojamas Pietro Putini (1633–1699) įnašas į Pažaislio statybas, prie kurių jis dirbo du dešimtmečius. Sužinome, kad Putini buvo daugelio dekoru detalių, o svarbiausia, kad jis, o ne Isidoro Affaitati, projektavo altorių. Labai svarbu, kad autorius surado ir publikavo duomenų, kurie svariai papildo žinias apie kitų Kauno sakralinės architektūros objektų projektuotojus. Putini suprojektavo Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčią, dominikonų Dievo Kūno bažnyčios šonines koplyčias. LDK svarbus jo įnašas į Vygrių kamaldulių ansamblio statybas (p. 81–84).

Manychiau, vertėtų atkreipti dėmesį ir įsiklausyti į Paknio išsakytus argumentus apie skulptoriaus Nicolauso Wolscheido (apie 1643–1676) indėlį dekoruojant Pažaislio ansamblį smiltainio skulptūromis. Nors bažnyčia pašventinta 1674 m. (įrašas lentoje virš bažnyčios durų), autorius įrodo, kad puošyba smiltainiu truko iki 1690 m., o bažnyčios bokštai baigti tik 1681 m. (p. 88–89). Taigi dauguma darbų atlikti jau po skulptoriaus mirties. Naujausios knygos apie Pažaislio ansamblio ikonologiją autorė Laima Šinkūnaitė nusprendė Paknio argumentus visiškai ignoruoti ir net su juo nediskutuoti, o toliau dėstyti savo įsitikimus apie Wolscheido autorystę dekoruojant bažnyčios fasadą⁴. Šinkūnaitė nepateikia naujų argumentų, tik tuos, kuriuos išdėstė ankstesniame savo straipsnyje⁵.

Grįžkime prie Paknio monografijos. Knygoje autorius įrašo ir naujus vardus į Lietuvos dailės istoriją. Tai menininkai Pranciškus Huwileris, Kasparas Szertelis, Alekssandro Firovanti ir Tomas Stavskis. Be to, monografijoje pagaliau išpinama mįslė dėl stiuko lipdytojo Merli tapatybės. Pasitelkęs kolegas autorius išsiaiškino, jog tai Giovanni Maria Merli (1671–1707), o ne Giovanni Battista Merli (1646–1695), kaip manyta anksčiau (p. 94–97).

Ketvirtajame pasakojimo apie Pažaislio ansamblį skyriuje rašoma apie fundatoriaus Paco menininkų paieškas Italijoje, sutartis su meistrais, Bielianų vienuolyno tarpininkavimu marmuro laužyklose. Penktojoje dalyje visas dėmesys iš esmės sutelkiamas į dekoru marmuru eigą, tačiau joje taip pat patikslinamos atskirų kūrinių sukūrimo datos. 1674 m. pradžioje užsakyti drožti altoriai, sukurtos buazerijos

4 Šinkūnaitė, L. *Kelionė į Ramybės kalną: Pažaislio kamaldulių vienuolyno dailės ikonologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Versus aureus, 2014: 44–47, 178–179.

5 Šinkūnaitė, L. Mikalojaus Wolscheido kūryba Pažaislio vienuolyne: istorinės tikrovės rekonstrukcija. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 31: *Istorinė tikrovė ir iliuzija: Lietuvos dvasinės kultūros šaltinių tyrimai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003: 111–122.

(p. 123–124), 1675 m. susk liausta choro patalpa, sudaryta sutartis su skardininku (p. 126–127). Nors, kaip minėjome, Pažaislio bažnyčia pašventinta 1674 m., tačiau įvairūs jos dekoravimo darbai tęsėsi dar iki 10 deš., o visa vienuolyno statyba užtruko iki XVIII a. 1 deš. (bažnyčia konsekruota 1712 m.). Nors kai kurie pastatai buvo pastatyti dar vėliau.

Beveik visuose knygos skyriuose kalbama apie Pažaislio bažnyčios dekorą marmuru. Jis tapo tarsi visos knygos leitmotyvu, tačiau šiai temai skirta ir atskira, šeštoji, pasakojimo dalis. Na, o paskutiniojoje rašoma apie painią Paco sarkofago istoriją ir neįgyvendintą fundatoriaus norą.

Bandant apibendrinti reikia pasakyti, kad Paknio monografijoje nubrėžiamas ir išryškinamas svarbus ryšys tarp mecenato vizijų ir galimybių, vienuolių poreikių ir menininkų išpildymo. Galbūt kai kurie Lietuvos dailėtyrininkai atskiruose straipsniuose ir buvo apie tai užsiminę, tačiau vieno konkretaus veikalo su konkrečiais pavyzdžiais šia tema neturime. Tik norėčiau išsakyti autoriui vieną kritinę pastabą (be anksčiau minėtų pasikartojimų). Man, kaip mokslininkei, užkliuvo autoriaus teksto rašymo būdas. Kaip ir dera mokslinėje monografijoje, jis išnašose tiksliai nurodo minimų dokumentų ar kitų autorių publikacijų informacijos šaltinį, tačiau maždaug nuo 60–64 puslapio tekste cituojamų ir minimų laiškų, dokumentų archyvinių signatūrų teksto išnašose nerasime. Tiesa, visi šie dokumentai publikuoti monografijos prieduose, tačiau man, mokslinio smalsumo vedamai, yra labai nepatogu – perskaičius faktą iš cituojamo dokumento p. 90, ieškoti jo prieduose p. 201–202. Autoriui siūlyčiau kitose monografijose (jų nuoširdžiai linkiu) paieškoti kito citavimo būdo. Na, o šis išsamus, naujais faktais ir įtikinančiomis interpretacijomis praturtintas pasakojimas apie Pažaislio vienuolyno statybos, dekoro istoriją svariai papildė bibliografiją apie LDK dailės istoriją, o, svarbiausia, – lengvai suvokiamas ir „įkandamas“ ne tik specialistams, bet ir platesniam skaitytojų ratui. Perskaityti jį (bent jau kauniečiams) tikrai patarčiau. Aš, skaitydama šią knygą, patyriau didelį malonumą ir su pavydu pagalvojau, kad taip gerai rašyti, deja, nemoku...

Gabija Surdokaitė-Vitienė